

תקציר

1. הקדמה

מחקר זה בוחן את הדקדוק של דוברי אנגלית אמריקאית כשפת קהילה בישראל, תוך התמקדות בתופעות פונולוגיות (תנועות) ומורפו-תחביריות (מילות יחס, מין, מספר) הרלוונטיות לאינטראקציה בין אנגלית לעברית.

בעוד שמרבית המחקרים בתחום שפות קהילה עוסקים בשפות מיעוטים אתניים בסביבה דוברת אנגלית, המחקר הנוכחי בוחן את האנגלית כשפת קהילה בסביבה בה השפה הדומיננטית היא עברית. המחקר מבוסס על ניסויים המשווים בין דוברי שפות קהילה ושתי קבוצות דוברים: דוברי אנגלית חד-לשוניים, ודוברי עברית שלמדו אנגלית כשפה שנייה בגיל מאוחר.

נמצא שהפונולוגיה, להבדיל מהמורפו-תחביר, לא מושפעת מהשפה העברית אך יחד עם זאת היא שונה מהפונולוגיה של דוברי האנגלית חד-לשוניים. לעומת זאת, ההשפעה של המורפו-תחביר העברי על האנגלית של דוברי קהילה ניכרת בשלוש התופעות שנחקרו. בנוסף להעברה (transfer) מעברית, נמצאו השפעות של גורמים אחרים – סימון מורפולוגי, קלט לשוני ודקדוק אוניברסלי.

1.1 שפות קהילה ודוברי קהילה

דוברי קהילה (heritage speakers) הינם בהגדרה דוברים דו-לשוניים. הם נחשפים באופן טבעי לשתי שפות, אך נבדלים מדוברים דו-לשוניים אחרים בנסיבות הרכישה ובמעמד השפות הנרכשות אחת ביחס לשנייה: שפה אחת (שפת קהילה) הינה שפה המדוברת בבית ובסביבת הקהילה הקרובה, ואילו השפה השנייה הינה השפה הדומיננטית בקרב רוב הדוברים בחברה. מידת הבקאות והשליטה של דוברי קהילה בשפת קהילה (heritage language) מושפעת ממכלול גורמים, ביניהם- אופי הקלט הלשוני הזמין להם (מבחינה כמותית ואיכותנית), נסיבות אישיות (גיל כרונולוגי וגיל החשיפה לכל אחת מהשפות), לימוד פורמלי בשפת קהילה, המאפיינים הלשוניים של השפות אשר באות במגע, וגורמים חוץ-לשוניים הקשורים ביוקרה והמעמד התרבותי של השפות.

האינטראקציה בין הגורמים המפורטים לעיל מביאה ליצירת קבוצה הטרוגנית של דוברים בעלי פרופיל לשוני מגוון. לפיכך, חקר שפות קהילה שופך אור על מגוון נושאים העוסקים בהגדרת הידע

הלשוני ובתהליכי רכישה, ונוגעים לתחומים שונים כגון פסיכולשנות, סוציולשנות, בלשנות תיאורטית ומעשית.

1.2 שאלות המחקר

במרבית המחקרים על שפות קהילה אנגלית היא השפה הדומיננטית, ואילו מחקר זה בוחן את האנגלית כשפת הקהילה בישראל, שבה שפת הסביבה הדומיננטית היא עברית. המחקר מתמקד בתופעות פונולוגיות ומורפו-תחבריות הרגישות לאינטראקציה בין אנגלית לעברית ומתייחס לשאלות הבאות:

- כיצד שונה הדקדוק של דוברי אנגלית כשפת קהילה מהדקדוק של דוברי אנגלית חד-לשוניים?
- מהם הגורמים המשפיעים על שונות זו?
- האם מודולים לשוניים שונים מושפעים באותה מידה?
- כיצד משפיע מעמדה הייחודי של השפה האנגלית בישראל על עיצוב המערכת הדקדוקית של דוברי אנגלית כשפת קהילה?

בכדי לענות על שאלות אלו, תפקודם הלשוני של דוברי אנגלית כשפת קהילה נבדק בהשוואה לדוברי אנגלית חד-לשוניים ודוברי עברית אשר למדו אנגלית כשפה שניה באמצעות ארבעה ניסויים: ניסוי הפקת תנועות בחן את המאפיינים הפונולוגיים, והמאפיינים המורפו-תחביריים- שימוש במילות יחס, התאם במספר ונטיות מין דקדוקי (זכר/נקבה) נבדקו באמצעות מטלות דיבור ספונטני.

1.3 מבנה העבודה

הפרק הראשון (§1) מציג את נושא ושאלות המחקר. §2 מספק סקירה מקיפה של מחקר שפות קהילה, תוך התייחסות לנושאים התיאורטיים המרכזיים (§2.1) וסיכום מחקרים קודמים בתחומי הפונולוגיה (§2.2) והמורפו-תחביר (§2.3) של שפות קהילה. §2.4 סוקר מחקרים קודמים על אנגלית כשפת קהילה, ואת מעמדה של אנגלית כשפת מיעוט בישראל. לאחר הצגת תחום המחקר של שפות קהילה, §3 עוסק בפונולוגיה של דוברי אנגלית כשפת קהילה בישראל, כאשר §3.1 מציג השוואה בין מערכת התנועות באנגלית אמריקאית למערכת התנועות בעברית, ולאחר מכן מוצגים ניסוי הפקת התנועות (§3.2) והממצאים (§3.3). §4 מתמקד במערכת המורפו-תחבירית של דוברי אנגלית כשפת

קהילה בישראל, ובו מוצגים שלושת הניסויים הבוחנים שימוש במילות יחס (§4.1), התאם מספרי (§4.2) ונטיות המין הדקדוקי (§4.3), תוך התייחסות להבדלים בין שתי השפות. §5 מסכם את המחקר, תוך התייחסות לשאלות אשר הוצגו בפתח העבודה והמסקנות העולות מן הממצאים.

2. סקירה תיאורטית

2.1 שפות קהילה ודוברי קהילה

על פי ההגדרה הבסיסית אשר אני מאמצת במחקר, המונח **שפת קהילה** מתייחס לשפה המדוברת בסביבת הבית והקהילה הקרובה והינה שונה מהשפה הדומיננטית בקרב רוב הדוברים בחברה. המונח **דוברי קהילה** מתייחס לדוברים אשר נחשפים לשפת הקהילה באופן טבעי ובקיימים בה, במידה המשתנה בין דובר לדובר בהתאם לנסיבות הרכישה האישיות (Rothman 2009).

בחלק מהמקרים הדוברים נחשפים תחילה לשפה אחת ורק לאחר מכן לשפה אחרת (למשל עקב הגירה), כאשר החשיפה נעשית במסגרת התקופה הקריטית לרכישה טבעית של שפה (critical period). השפה שנרכשת מאוחר יותר והינה השפה הדומיננטית בחברה היא זו שהופכת בסופו של דבר לשפתם הדומיננטית של דוברים אלה. במקרים אחרים, החשיפה לשתי השפות הינה סימולטנית אך שפת הסביבה השלטת הופכת להיות השפה הדומיננטית של דוברים אלה. הפרופיל הלשוני המתקבל הינו של דו-לשוניות שאינה מאוזנת, שבה אחת מהשפות (שפת החברה) דומיננטית יותר מהשניה (שפת הקהילה). כתוצאה מכך, דוברי קהילה נבדלים בדקדוק שלהם מדוברים חד-לשוניים של שפת הקהילה, ולעיתים נבדלים גם בשפתם הדומיננטית מדוברים חד-לשוניים של שפה זו (כלומר, ישנה השפעה דו-כיוונית של שתי השפות).

הבדלים אלה הינם תוצאה של שלושה תהליכים עיקריים: (א) **רכישה מתפצלת** (divergent attainment) מונח זה מתייחס לכך שהדקדוק המתקבל הינו שונה מדקדוק חד-לשוני (Polinsky & Scontras 2020); (ב) **שחיקה** (attrition) מונח זה מתייחס לאיבוד אלמנטים לשוניים אשר נרכשו קודם לכן; (ג) **העברה** (transfer) מונח זה, הרווח בקרב חוקרי רכישת שפה שניה, מתייחס לחלחול מאפיינים משפה אחת לדקדוק של שפה אחרת.

הפרופיל הלשוני של דוברי קהילה מושפע גם מגורמים חוץ-לשוניים כגון גיל כרונולוגי וגיל החשיפה לשפות. היפותזת הגיל הקריטי (critical age hypothesis) מתייחסת ליכולת לרכוש שפה טבעית, כאשר ההנחה הרווחת היא שיש קשר הדוק בין גיל החשיפה למידת השליטה בשפה (Johnson & Johnson 2001).

Newport 1989, Lenneberg 1967, Newport 1990, Penfield & Roberts 1959). מחקרים מצביעים על כך שלחשיפה מוקדמת ואף פאסיבית לשפה פוטנציאל השפעה ארוך טווח על יכולות התפיסה וההפקה של דוברים (Au et al. 2002, Oh et al. 2003). מידת השליטה משתנה גם בין דיסציפלינות לשוניות שונות. לדוגמה, המערכת הפונולוגית נרכשת יחסית מוקדם ובהתאם לכך רוכשי שפה שניה מתקשים ברכישת מבטא ילידי (Flege 1991, Oyama 1976, Scovel 1969). הבחנות מסוג זה תרמו להנחה שיש גילאים קריטיים שונים לרכישת מערכות לשוניות שונות (Long 1981, Seliger 1978, Walsh & Diller 1990). במילים אחרות, ישנה עדות לכך שמערכות לשוניות שונות מושפעות באופן שונה.

להבנה מעמיקה של מאפייני המערכת הדקדוקית של שפות קהילה גם חשיבות פדגוגית. בשל הפרופיל הייחודי והמגוון של דוברי קהילה, הם מתקשים במקרים רבים למצוא תכנית לימודית אשר תואמת את יכולותיהם הלשוניות. הבחנה זו רלוונטית במיוחד בהקשר של דוברי אנגלית כשפת קהילה בישראל, שבה אנגלית נלמדת כמקצוע חובה בבתי ספר מגיל צעיר.

2.2 פונולוגיה של שפות קהילה

המערכת הפונולוגית של דוברי קהילה נתפסת כפחות רגישה להשפעות בהשוואה למערכות אחרות. זאת משום שבמקרים רבים המבטא וההגייה שלהם קרובים ואף זהים לדוברים ילידיים חד-לשוניים. עם זאת, בחינה מעמיקה יותר מראה שישנם פערים בין תפיסה להפקה, בעיקר בפונולוגיה של מערכות ההגאים בשפה. כך למשל, במחקר על קוריאנית אשר השווה בין דוברים אשר נחשפו לשפה באופן פאסיבי (משמיעה) בילדותם, דוברים אשר רכשו את השפה באופן פעיל בילדותם, ודוברים אשר למדו אותה כשפה שניה בגיל מאוחר (Oh et al. 2003), נמצא שבמטלות תפיסה והבחנה בין הגאים בשפה, גם השומעים וגם הדוברים אשר נחשפו בילדות לקוריאנית הצליחו יותר בהשוואה לדוברים אשר למדו בגיל מאוחר את השפה. לעומת זאת, מידת ההצלחה של דוברים אשר רכשו באופן פעיל את השפה בילדותם במטלות אלה היתה גדולה מזו של השומעים אשר נחשפו, אך לא דיברו את השפה בילדותם. כמו כן, הדוברים אשר נחשפו באופן פעיל לשפה בילדות הבחינו בהצלחה בין הגאים במטלת ההפקה, אך עם זאת המבטא שלהם דורג נמוך יותר בהשוואה לדוברים חד-לשוניים.

מחקרים אשר התמקדו במערכות תנועות של שפות קהילה מצביעים על כך שמערכות אלה רגישות להשפעת גורמים לשוניים וחץ-לשוניים. לדוגמה, מחקרה של Godson (2004) על מערכת התנועות של דוברות ארמנית כשפת קהילה בארה"ב הראה שחלק מהתנועות הושפעו מהתנועות בשפת הדומיננטית של דוברות אלה (אנגלית אמריקאית). הגורמים אשר זוהו כמשפיעים הם גיל ומידת החשיפה לשפה האנגלית (כך שמערכת התנועות של דוברות אשר נחשפו בגיל צעיר יותר לאנגלית הושפעה יותר), והקרבה בין התנועות בשתי השפות (כך שתנועות בארמנית שהיו קרובות יותר לתנועות באנגלית הושפעו יותר). ממצאיו של מחקר על דוברי רוסית כשפת קהילה בישראל (Asherov et al. 2016) מצביעים על כך שמערכת התנועות של דוברים אלה מושפעת ממערכת התנועות בעברית (שפתם הדומיננטית של הדוברים) כך שנוצר דקדוק המשלב אלמנטים משתי השפות, בו מצומצמות הבחנות שאינן רלוונטיות בשפה הדומיננטית. כלומר- זוהי עדות לכך שהדקדוק של דוברים אלה שונה מבנית מהדקדוק של דוברי רוסית חד-לשוניים, כאשר המוטיבציה לכך הינה פונקציונלית. מסתמן, אם כך, שלמרות המבטא הילידי המאפיין דוברי קהילה רבים, מערכות פונולוגיות בשפות קהילה חשופות להשפעות גורמים שונים, כנזכר לעיל בסעיף 1.1.

2.3 מורפו-תחביר של שפות קהילה

ממחקר שפות קהילה עולה שהמורפולוגיה והתחביר הם בין התחומים הלשוניים הרגישים ביותר להשפעות מגע בין שפות, ומקרים אלה זכו להתייחסות נרחבת בספרות. אחת הסיבות לכך היא שמרבית המחקרים בתחום עוסקים באינטראקציה בין שפות בעלות מורפולוגיה עשירה (כגון ספרדית, רוסית וערבית) לבין אנגלית, אשר אינה מאופיינת במערכת מורפולוגית עשירה. שילוב זה יוצר נסיבות המעודדות שחיקה ופישוט של מערכות מורכבות אשר קיימות בשפת הקהילה אך לא בשפה הדומיננטית, כתוצאה מהיעדר קלט לשוני מספק ו/או ערך פונקציונלי בשפה בדומיננטית, בין היתר. הבדלים אלה ניכרים במיוחד במערכות מורפולוגיה נטייתית (inflectional morphology), כגון מערכות יחסה (case marking) ונטיית המין (gender agreement) והמספר (number agreement). לדוגמה, מחקר העוסק במערכת המין הדקדוקי בדוברי קהילה של רוסית בארה"ב (Polinsky 2008) הראה כי חלק מהדוברים שמרו על מערכת של שלוש קטגוריות מין דקדוקי לשמות עצם, בעוד שחלק מהדוברים הציגו מערכת מפשטת יותר של שתי קטגוריות. בנוסף, נטען שהקטגוריות שהיו קושי עבור דוברים אלה מהוות קושי גם עבור רוכשי רוסית כשפה שניה (L2). עם זאת, אופי הטעויות של הדוברים הינו שונה ומעיד על מבנה מערכתי אחר.

במחקר אשר התמקד במערכת נטיית המין והמספר בדוברי ספרדית ששפתם הדומיננטית היא אנגלית (Scontras et al. 2018) בחנו החוקרים באמצעות ניסוי שתי השערות אפשריות: האחת מניחה שמערכת הנטייה של דוברים אלה אינה שונה מבנית מהמערכת של דוברי ספרדית חד-לשוניים, והבדלים בביצועי הדוברים משקפים קשיי עיבוד בעת ביצוע מטלה בשפה שאינה דומיננטית. השנייה מניחה שהבדלים בביצועי הדוברים משקפים מערכות השונות מבנית אחת מהשנייה. לטענת החוקרים, תוצאות הניסוי אשר בדק שיפוט של דוברים בנוגע לטעויות בנטיית מין ומספר בספרדית במשפטים בתנאים שונים, הצביעו על כך שהייצוג המערכתי של תכונות המין והמספר אצל דוברי הקהילה הינו מפושט יותר וכולל פחות ערכי תכונות. הבדלים אלה אינם שרירותיים, ותואמים לממצאים אחרים המדווחים על מערכות משולבות ומפושטות בשפות קהילה, כדוגמת מערכת התנועות של דוברי רוסית בישראל שתוארה בסעיף 2.2 לעיל.

2.4 אנגלית כשפת קהילה בישראל

כנזכר בסעיף 1.2, מרבית המחקרים בתחום שפות הקהילה עוסקים בשפות מיעוטים אתניים במדינות דוברות אנגלית. מבין המחקרים המעטים שהתמקדו באנגלית, הרוב עוסקים ברכישת האנגלית בקרב ילדים דו-לשוניים במדינות שאינן דוברות אנגלית (סקירה מפורטת ניתן למצוא ב-Polinsky 2018). האינטראקציה בין אנגלית לעברית מספקת נסיבות אטרקטיביות ויוצאות דופן בתחום החקר של שפות קהילה, ואנגלית כשפת קהילה בפרט. הסיבה לכך נעוצה בהבדלים במאפיינים הלשוניים של שתי השפות אשר באים במגע, וכמו כן במעמד המיוחד של אנגלית בישראל.

על-פי Armon-Lotem & Ohana (2017), למעמד הסוציו-פוליטי של שפת הקהילה ביחס לשפה הדומיננטית השפעה משמעותית על עיצוב הדקדוק של דוברי קהילה. במחקרן על ילדים דו-לשוניים דוברי אנגלית-עברית בישראל מצאו החוקרות כי שני שליש מהדוברים שנבדקו הפגינו דו-לשוניות מאוזנת (בשונה מהפרופיל הנפוץ של דוברי קהילה). החוקרות מייחסות ממצא זה לשיוויון היחסי ביוקרה של שתי השפות בישראל. בניגוד לשפות קהילה אחרות, אשר מדוברות על-ידי מיעוטים אתניים, חסרות מעמד רשמי ואינן נלמדות בבתי ספר, אנגלית הינה מקרה יוצא דופן בקרב שפות מהגרים בישראל (Spolsky & Shohamy 1999) והיא נתפסת כנכס תרבותי וחברתי בקרב דוברים רבים הרואים בידיעת השפה יתרון. היא נלמדה כשפה שנייה בישראל עוד בימי שלטון המנדט הבריטי, ומעמדה התחזק במיוחד בשנות השישים המאוחרות של המאה ה-20, עם ההאצה בהגירה

מצפון אמריקה בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים והתחזקות הזיקה בין ישראל לארה"ב. כיום, מדינת ישראל מתחזקת קשרים חזקים עם קהילה היהודית בארה"ב וצעירים רבים עם שורשים יהודיים משתתפים בתכניות כגון פרויקט "תגלית".

אם כן, ניתן לומר שלשפה האנגלית מעמד מיוחד בישראל המושפע ממידת החשיפה הרבה אליה במדיה ומתוקף מדיניות החינוך הרשמית בישראל אשר מונהגת בבתי ספר, וכן מיוקרה אשר ניתן לייחס למעמדה הגלובלי כ-"לינגווה פרנקה" (*lingua franca*) ולזיקה בין ישראל לארה"ב. עם זאת, המעמד הייחודי של אנגלית אינו מקנה לה חסינות בפני תהליכים טבעיים המאפיינים מגע בין שפות. למשל, מחקרה של Olshtain (1986, 1989) ניתח דפוסי שחיקה בקרב ילדים אשר נולדו בישראל, עברו להתגורר במדינות דוברות אנגלית ושבּו לארץ לאחר שרכשו אנגלית עד לרמת שליטה מלאה. בין התחומים שנמצאו רגישים לתהליך השחיקה נמנו שליפה לקסיקאלית, צורות נטייה של יוצאי דופן במערכת השמנית והפעלית, מילות יחס ופעלי מיליות (*particle verbs*) וסדר רכיבים במשפט. זאת, על-פי החוקרת, בשל הבדלים טיפולוגיים בין אנגלית לעברית. ממצאים דומים דווחו במחקר נוסף על ילדים דוברי אנגלית כשפת קהילה בישראל (Viswanath 2013). ממצאים אלו ממחישים את מידת ההשפעה של תהליכים מסוג שחיקה והעברה (המוזכרים בסעיף 2.1 לעיל) על רכישה ותחזוקה של שפות קהילה, ואת התרומה החשובה של חקר האנגלית כשפת קהילה בישראל.

3. מבנה המחקר ופירוט הניסויים

3.1 פונולוגיה

בניסוי הפקת תנועות (§3.2) נבדקו ארבעה זוגות של תנועות המובחנות ביניהן באנגלית אך לא בעברית. לדוגמה, בעוד שאנגלית מבחינה בין שתי תנועות גבוהות קדמיות כמו במילים *bit-beat*, לעברית תנועה אחת קדמית גבוהה בלבד (§3.1). בהתבסס על ממצאים קודמים של חקר מערכות תנועות של שפות קהילה (Asherov 2016, Godson 2004), ניתן לצפות להבדל איכותני ו/או כמותי בין התנועות המופקות על-ידי דוברי אנגלית חד-לשוניים לבין התנועות המופקות על-ידי דוברי אנגלית כשפת קהילה, כאשר איבוד חלקי או מלא של ההבחנות יהווה אינדיקציה להשפעת החשיפה לעברית. במסגרת הניסוי הפיקו שלוש קבוצות הדוברים זוגות מילים באנגלית אשר כללו את התנועות המובחנות (כגון *bit-beat*), והפקותיהם עברו ניתוח אקוסטי לצורך השוואה.

המאפיינים המורפו-תחביריים של דוברי הקהילה נבחנו באמצעות מטלות דיבור ספונטני שמטרתן היתה לכוון את הדוברים להפיק את מבני המטרה. מטלות הניסוי התמקדו בשלוש תופעות הרלוונטיות למגע בין אנגלית ועברית: (א) שימוש במילות יחס; (ב) התאם מספרי; (ג) נטיות המין הדקדוקי. (א) ו-(ב) נבחנו באמצעות מטלת השלמת משפטים בהקשר נתון על-פי תמונה המעודדת הפקה של מילות יחס והתאם מספרי. המשפטים התמקדו במקרים בהם יש הבדלים בין אנגלית לעברית. לדוגמה, בעוד שבאנגלית שלוש מילות יחס שונות משמשות להבעת יחסים של זמן ומקום (at, on, in), בעברית מילת יחס אחת משמשת בכל המקרים האלה: הנתמך (clitic) -ב-. לדוגמה:

(1) מיפוי מילות יחס באנגלית ועברית

אנגלית	עברית
The meeting will take place at three O'clock	הפגישה תתקיים בשעה שלוש
The meeting will take place on Monday	הפגישה תתקיים ביום שני
The meeting will take place in October	הפגישה תתקיים באוקטובר

בהתאם לדיווחים קודמים על פישוט מערכות מורפו-תחביריות אחרות (כנזכר בסעיף 2.3 לעיל) ובהנחת ההבדל הכמותי בין מילות היחס באנגלית לעומת עברית, ניתן לצפות לשימוש מצומצם יותר בחלק ממילות היחס באנגלית.

על מנת לבדוק שימוש בהתאם מספרי (יחיד/רבים), נבחנו שמות עצם בתנאים של התאמה וחוסר התאמה בין השפות. לדוגמה, המילה חדשות מקבלת בעברית התאם של רבים בלבד, בעוד שהמילה המקבילה באנגלית news מקבלת התאם של יחיד. לעומת זאת, המילה משקפיים glasses מקבלת התאם של רבים בשתי השפות.

הפקת מילת יחס או התאם אשר תואמים את השימוש בעברית, אך לא באנגלית, יהוו אינדיקציה להשפעה של עברית.

נטיות המין הדקדוקי נבחנו באמצעות מטלת דיבור ספונטני שעודדה הפקה של כינויי גוף המסומנים לזכר או נקבה (בהתאם למערכת הבינארית של עברית) עבור שמות עצם חיים (animate) ודוממים (inanimate). מאחר שבאנגלית שמות עצם בעלי רפרנט שאינו אנושי אינם מסומנים דקדוקית למין (זכר/נקבה) ואילו בעברית יש סימון דקדוקי של זכר או נקבה לכל שמות העצם, ניתן לצפות שדוברי הקהילה (וגם דוברי העברית) ישתמשו בכינויי גוף של זכר/נקבה בהתייחס לשמות עצם בעלי רפרנט

לא אנושי בהתאמה למין הדקדוקי של שם העצם בעברית. למשל: *הbear יהיה he*, בעוד ש-*ציפור bird* תהיה *she*. תמיכה לכך ניתן למצוא גם בדוגמאות כגון:

Look at the frog, she jumped out of the vase (Olshtain 1989)

3.3 ממצאים

3.3.1 פונולוגיה

ממצאי ניסוי הפקת התנועות הראו שדוברי הקהילה הבחינו בין התנועות בכל ארבעת הזוגות שנבדקו. כלומר- מספר הקטגוריות במערכת התנועות נשמר. עם זאת, נראו הבדלים באיכות התנועות. מהשוואה להפקות של דוברי העברית עולה שלא ניתן לייחס הבדלים אלו להשפעה ישירה של עברית, אלא לשני גורמים: (א) שונות דיאלקטלית תוך-שפתית (intra-language variation). התנועות שהפגינו שונות הן תנועות נמוכות ואמצעיות אשר נבדלות מבחינה איכותנית בין דיאלקטים שונים של אנגלית אמריקאית; (ב) אופי הקלט הלשוני הזמין לדוברי הקהילה בהשוואה לדוברי אנגלית חד-לשוניים. ניתוח התנועות הראה שהמרחק בין זוג התנועות הנמוכות-אחוריות היה גדול יותר בהפקותיהם של דוברי הקהילה. הפקותיהם של דוברי אנגלית חד-לשוניים מצביעות על מגמת מיזוג בין שתי התנועות האחוריות הנמוכות (low-back merger) - תהליך פעיל בקרב דוברים צעירים בארה"ב (Labov et al. 2006, Ladefoged & Ferrari Disner 2012). לעומת זאת, דוברי הקהילה הבחינו בין התנועות באופן שמשקף יותר את מערכת התנועות של דוברים מבוגרים מאשר דוברים בני גילם בארה"ב. זאת משום שמקור הקלט הלשוני העיקרי של דוברי הקהילה בישראל הוא הוריהם ובני משפחה אחרים בני הדור הקודם, והם אינם חשופים לאותו קלט הן מבחינה איכותנית והן מבחינה כמותית כמו ברכישה חד-לשונית בארה"ב. ממצא זה עקבי עם דיווחים אחרים משפות שונות המתארים את סגנון הדיבור של דוברי קהילה כשמרני, אשר אינו משקף תהליכים אקטיביים של חידושים בשפה (Kang & Nagy 2012, 2016, Kim et al. 2009).

3.3.2 מורפולוגיה-תחביר

במטלות הפקת מילות היחס וההתאם המספרי הפגינו דוברי הקהילה רמת דיוק גבוהה (93%). עם זאת, בבדיקת אופי הטעויות בהפקות הדוברים ניכרת השפעת החשיפה לעברית. לדוגמה, במשפט:

היא כועסת עליו *She is angry on him

הבחירה במילת היחס *on* מושפעת ממילת היחס בעברית. בדומה, בהפקת התאם מספרי 91% מטעויות דוברי הקהילה היו בתנאים של חוסר התאמה בין אנגלית לעברית. לדוגמה, במשפט:

שיעורים הם חשובים *Homework are important

שם העצם *homework* מקבל התאם של רבים במקום יחיד. מבין שמות העצם שבהם אין התאמה בין אנגלית לעברית, מספר הטעויות הגדול ביותר נצפה עבור שם העצם *news*, שהוא בעל מורפולוגיה של רבים (בשל מוספית הריבוי *s*) אך התאם של יחיד באנגלית. ממצא זה מצביע על כך שהדוברים רגישים גם להשפעות סימון מורפולוגי בנוסף להשפעות העברה מעברית.

העדות הברורה ביותר להשפעת החשיפה לעברית מגיעה מממצאי מטלת הפקת נטיות המין הדקדוקי. בעוד שהפקותיהם של דוברי אנגלית חד-לשוניים הציגו מערכת מין דקדוקי בינארית של זכר (he) וניטרלי (it), דוברי הקהילה הראו מערכת משולשת של זכר (he), נקבה (she) וניטרלי (it). גם במטלה זו נצפתה השפעה לסימון מורפולוגי, מאחר שבשמות עצם שמסתיימים בתנועה /a/ (סמן מורפולוגי של צורת נקבה בעברית), לדוגמה- *zebra*, נצפה שימוש נרחב יותר בכינוי גוף *she* בקרב דוברי הקהילה וכן בקרב דוברי העברית.

ממצא משמעותי נוסף מתייחס לחוסר הסימטריה בין צורת המין הדקדוקי של זכר לעומת נקבה. רשימת הגירויים לניסוי היתה מורכבת ממספר זהה של שמות עצם בעלי מין דקדוקי של זכר ונקבה בעברית (כמפורט בנספח E). עם זאת, תפוצת כינויי גוף של צורת הזכר *he* לעומת צורת הנקבה *she* לא היתה זהה, והשימוש בכינוי הגוף *he* היה נפוץ יותר בכל שלוש קבוצות הדוברים. לדוגמה, דוברי הקהילה השתמשו בכינוי הגוף *he* עבור שמות עצם בעלי מין דקדוקי של זכר בעברית ב-63.6% מהמקרים (ב-33.7% השתמשו הדוברים בכינוי הגוף הניטרלי *it*, ורק ב-2.7% בכינוי הגוף *she*). לעומת זאת, עבור שמות עצם בעלי מין דקדוקי של נקבה בעברית השתמשו דוברי הקהילה ב-42.3% מהמקרים בכינוי הגוף *he*, ורק ב-18.4% במבמקרים בכינוי הגוף *she*. חוסר סימטריה זה משקף את המסומנות האוניברסלית של נקבה לעומת זכר, ותואם לממצאים נוספים המראים אחוז טעויות גבוה יותר בצורות נקבה בהשוואה לזכר בתחום חקר שפות קהילה (Anderson 1999) ותחום רכישת

שפה (Mills 1986), וכן נתוני רכישת שפה המראים כי צורת הזכר נרכשת לפני צורת הנקבה (Berman 1985).

4. סיכום

מטרת המחקר היתה לאפיין את הדקדוק של דוברי אנגלית כשפת קהילה בישראל, על-ידי השוואת תפקודם הלשוני לתפקודם של דוברי אנגלית חד-לשוניים ודוברי עברית אשר למדו אנגלית כשפה שניה.

מרבית המחקרים בתחום שפות קהילה עוסקים בשפות מיעוטים אתניים בסביבה דוברת אנגלית, ואילו במחקר הנוכחי אנגלית היא שפת הקהילה ולא שפת הסביבה הדומיננטית. נסיבות אלה מאפשרות, בין היתר, בחינה של השפעת שפה בעלת מורפולוגיה עשירה (עברית) על שפה בעלת מורפולוגיה פחות עשירה (אנגלית) ואת תרומתם של גורמים סביבתיים המושפעים ממעמדה הייחודי של אנגלית בישראל (§2.4).

מטלות הניסוי התמקדו בתופעות הרלוונטיות למגע בין אנגלית לעברית, בתחום הפונולוגיה (§3) ומורפו-תחביר (§4). הממצאים מצביעים על כך שתפקודם הלשוני של דוברי הקהילה שונה מדוברי האנגלית החד-לשוניים וגם מדוברי עברית שלמדו אנגלית כשפה שניה, ועל כך ששני המודולים הלשוניים שנבדקו אינם מושפעים באותו האופן. טבלה (2) מסכמת את ממצאי המחקר.

(2) הגורמים המשפיעים באינטראקציה בין עברית לאנגלית

	פונולוגיה	מורפו-תחביר		
		מילות יחס	התאם מספרי	מין דקדוקי
העברה מעברית				
סימון מורפולוגי				
קלט לשוני				
דקדוק אוניברסלי				

בשונה מממצאים קודמים, נראה שמערכת התנועות של דוברי הקהילה אינה מושפעת מעברית ואינה שונה מבנית ממערכת התנועות של דוברי האנגלית החד-לשוניים, אף שנמצאו הבדלים באיכות התנועות. הבדל זה, הנידון ב- (§3.5.1), ניתן לייחס למעמדה היוקרתי של האנגלית בישראל. השפעת הסטטוס של השפה האנגלית בישראל על מערכת התנועות של דוברי הקהילה מהווה דוגמה

להשפעה האפשרית של גורמים חוץ-לשוניים על תחומים המזוהים בעיקר עם השפעת גורמים לשוניים כגון הגבלות הגיל הקריטי וגיל רכישה (§2.1.2).

לעומת זאת, במערכת המורפו-תחבירית ניתן לראות עדות להעברה מעברית (transfer) בכל אחת משלוש המטלות שנבדקו. כמו כן, הפקות הדוברים במטלה אשר בדקה את השימוש בנטיות המין הדקדוקי מעידות על כך שהמערכת של דוברי קהילה שונה מבנית ממערכת המין הדקדוקי של דוברי אנגלית חד-לשוניים. מערכת נטיות המין הדקדוקי נמצאה כרגישה ביותר להשפעת גורמים לשוניים, אך בניגוד לממצאים קודמים (§2.3) אין מדובר במערכת מפושתת יותר, אלא במערכת בעלת מורכבות גדולה יותר בהשוואה למערכת החד-לשונית.

ממצאי המחקר ממחישים את התרומה של חקר שפות קהילה מזוויות שונות ובנסיבות לשוניות מגוונות להעמקת ההבנה של דקדוקים ומערכות לשוניות של דוברי קהילה.